

Η "ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ" ΚΑΙ ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΙΔΕΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Στην μίζερη νεοελληνική πνευματική ζωή αρκεί να γραφεί μία φορά κάποια ανακρίβεια, από σκοπιμότητα ή άγνοια, για να γίνει επίσημη θέση και να επαναλαμβάνεται άκριτα, χωρίς να ξαναπεράσει από έλεγχο της γνησιότητάς της. Αυτό έγινε και με την ερμηνεία των τοιχογραφιών σε παλιά αρχοντικά, της Βόρειας κυρίως Ελλάδας, που παριστάνουν την Κωνσταντινούπολη. Επειδή βόλευε στην εδραίωση της "Μεγάλης Ιδέας" επαναλαμβάνεται, σχεδόν πανομοιότυπα, πώς οι παραστάσεις αυτές εκφράζουν "το πατριωτικόν αίσθημα" για την ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κι αυτό όχι μόνο όταν το "Ιδανικό" της Μεγάλης Ιδέας κυκλοφορούσε άνετα στον ελληνικό χώρο αλλά και αφού πιά είχε θαφτεί οριστικά στα 1922 μέσα στη φωτιά, το αίμα και το δάκρυ της Μικρασιατικής Καταστροφής. Κανένας δε σκέφτηκε πως δεν είναι μόνο η Πόλη που εμφανίζεται στις τοιχογραφίες αλλά και η Βενετιά, η Βιέννη, η Μαδρίτη, η Φραγκφούρτη, η Χαλκίδα και άλλες μεγάλες πολιτείες. Ο υποφαινόμενος, εδώ και τριαντατρία χρόνια, σε άρθρο του που αναδημοσιεύθηκε στα "Βήματα"² προσπάθησε να βάλει τα πράγματα στη θέση τους γράφοντας "...η Βιέννη, η Βενετιά, η Πόλη, τόσες άλλες πολιτείες, γίνονται κέντρα οικονομικής δραστηριότητας των Ελλήνων οι οποίοι ζυμώνονται και με τα προοδευτικά ιδεολογικά ρεύματα της εποχής τους. Συγχρόνως τα προοδευμένα μέρη της Ελλάδας έρχονται σε εμπορική συναλλαγή με τους τόπους αυτούς. Έτσι φτάνει ως τις πολιτείες και τα χωριά μας ο θρύλος για τις μεγάλες πολιτείες με τα παλάτια και τις εκκλησίες, τις απέραντες πλατείες και τα φοβερά κήστρα τους" Λογής κεντήματα, βαρύτιμα υφάσματα, χρυσαφικά, πολύτιμες πέτρες και άλλα καλά που στέλνουν οι απόδημοι ή φέρνουν οι ξενητεμμένοι ανάβουν τη φαντασία των ραγιάδων. Ξαναθυμίζω εδώ το γνωστό νανούρισμα

Κοιμήσου, σου παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου

στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου

Όστοςο, η Πόλη εμφανίζεται συχνότερα από τις άλλες μεγάλες πολιτείες. Εύκολη, αλλά όχι αληθινή, η αναφορά στον πατριωτισμό των Ελλήνων, στη "Μεγάλη Ιδέα" από το 18^ο αιώνα, δηλαδή πολύ πριν μπει σε κυκλοφορία. Ας το πούμε χωρίς φόβο και χωρίς πάθος. Πρόκειται για μέμηση τούρκικης συνήθειας, όπως συνέβαινε και σε πολλά άλλα στοιχεία της ζωής των αρχόντων της εποχής, όπως η φορεσιά, το σταυροπόδι, το μακρύ τσιμπούκι και τόσα άλλα. Θα μπορούσα εδώ να παραθέσω δεκάδες τοιχογραφιών της Πόλης σε τζαμιά. Περιορίζομαι, για την ώρα, σε μερικές έντυπες μαρτυρίες που αναφέρονται σε μη θρησκευτικά τουρκικά κτίσματα. Επειδή το σημείωμα τούτο δεν προορίζεται να δημοσιευθεί σε ειδικό περιοδικό περιορίζομαι στις απόλυτα απαραίτητες βιβλιογραφικές παραπομπές.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα ο Πουκεβίλ σημειώνει: "Ανεξάρτητα από την πόλη της Κωνσταντινούπολης, που τη βρίσκει κανείς να παριστάνεται σε όλα τα σεράγια της Ανατολής -υπογράμμιση δική μου- με τη μορφή ενός συρφετού σπιτιών και μιναρέφων, έχοντας φόντο τη θάλασσα, πλοία και ψάρια, γιατί όλα πρέπει να μπουν στη σύνθεση πινάκων αυτού του είδους, βλέπει κανένας πολλά γεφύρια ριγμένα πάνω σε ποτάμια, περίπτερα και κοιμητήρια".³ Κάτι πρέπει να μας θυμίζει η περιγραφή αυτή. Μερικές δεκαετίες αργότερα, ο Β. Μπεράρ περιγράφοντας τις τοιχογραφίες στο κονάκι του Ντεμίρ Μπέη στο Πεκίνι, ανάμεσα στα θέματά τους αναφέρει την "Κωνσταντινούπολη, τη Μέκα, καράβια στη θάλασσα".⁴ Γραφικό συμπλήρωμα των τοπιογραφιών "πολεμιστές να κδβουν κεφάλια απ'όπου αναβρύζουν βρύσες αιμάτων". Στο σεράγι του Μουχτάρ -Λιθαρίτσα Ιωαννίνων- το θέμα εξειδικεύεται. "Υπήρχε εικόνα που έδειχνε την εκτέλεση κάποιου Έλληνα".⁵ Αλλά και σε σπίτια ελληνικά συναντούμε αντίστοιχες γειτονίες "πατριωτικών" θεμάτων. Έτσι, στο σπίτι των αδελφών Γομαλιά, στην Καστοριά, ανάμεσα σε ετεροκλητα θέματα, εικονίζονται "διάφορα μέρη της Κωνσταντινουπόλεως, ο Αλή πασάς έφιππος".⁶ Σημειώνουμε ότι στις αρχές του 17ου αιώνα υπάρχουν "από της Θεοσώστου πόλεως Καστορίας ευρισκόμενοι πραγματευτάδες γουναράδες εν τή βασιλευούσι των πόλεων", δηλαδή την Κωνσταντινούπολη.

Στο κλίμα του μεγαλοϊδεατισμού μπορούμε να εντάξουμε τις μεταγενέστερες απεικονίσεις της Αγιασοφιάς, όπως είναι ο "Ναός της του Θεού Σοφίας" στις νεοκλασικίζουσες τοιχογραφίες των αρχών του αιώνα μας στο σπίτι του Στέλιου Μερικάκη στο Λεωνίδι ή τον πίνακα "Ο εν Κωνσταντινουπόλει ιερός ναός της του Θεού Σοφίας" του Νικολάου Μαργάρη.⁷ Στη δεύτερη οι μιναρέδες μετατρέπονται σε πολύ ψηλούς αρχαιοελληνικούς κίονες επάνω στους οποίους υπάρχουν αγάλματα, καθώς επίσης και σε φανταστικό καμπαναριό κυματίζει η γαλανόλευκος. Μα τότε είναι η εποχή όπου από την έδρα του δασκαλου, από τον άμβωνα και το τυπωμένο χαρτί έχει δημιουργηθεί το σχετικό ιδεολογικό κλίμα.

Μακριά από μας κάθε σκέψη να αμφισβητήσουμε την αγάπη των Ελλήνων προς την πατρίδα, κυρίως προς την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Μα δεν πρέπει να συγχέουμε τα μεγαλοϊδεατικά ανεφαφικά ονειροπολήματα με το γνήσιο πατριωτισμό που εκδηλώνεται με το χτίσιμο σχολείων και νοσοκομείων, με την ίδρυση βιβλιοθηκών και λογής άλλων αγαθών έργων.

ΚΙΤΣΟΣ Α. ΜΑΚΡΗΣ

1. Αναστ. Κ. Ορλάνδου, Τα βυζαντινά μνημεία της Καστοριάς. Αθήνα 1939, σελ. 208

2. Κίτσου Α. Μακρή, Βήματα. Αθήνα 1979, σελ. 16

3. FR. POUQUEVILLE, VOYAGE DANS LA GRECE, τόμος II, Παρίσι 1820, σελ. 483

3. V. BERARD, Τουρκία και Ελληνισμός, μετάφραση Μ. Λυκούδη, Αθήνα 1987, σελ. 70

4. Κυρ. Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1800-1810, τόμος Γ1. Αθήνα 1975, σελ. 174

6. Παντελή Τσαμβίση, Η Καστορία και τα μνημεία της, Αθήνα 1949, σελ. 207
7. Κίτσου Α. Μακρή, Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου, Αθήνα 1976, σελ. 201